

**Uzasadnienie do zarządzenia Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska we Wrocławiu
z dnia 23 września 2014 r.**

**w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000
Ostoja Nietoperzy Gór Sowich PLH020071**

Zgodnie z art. 28 ust. 5 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r. poz. 627 ze zm.) regionalny dyrektor ochrony środowiska ustanawia, w drodze aktu prawa miejscowego, w formie zarządzenia, plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000. Plan zadań ochronnych sporządzany jest na 10 lat; pierwszy projekt sporządza się w terminie 6 lat od dnia zatwierdzenia obszaru przez Komisję Europejską jako obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty (art. 28 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody).

Obszar Natura 2000 Ostoja Nietoperzy Gór Sowich PLH020071, zwany dalej „obszarem”, zatwierdzono jako obszar mający znaczenie dla Wspólnoty decyzją Komisji Europejskiej 2009/93/WE z dnia 12 grudnia 2008 r. przyjmującą na mocy Dyrektywy Rady 92/43/EWG drugi zaktualizowany wykaz terenów mających znaczenie dla Wspólnoty składających się na kontynentalny region biogeograficzny (Dz. U. L. 43 z dnia 13 lutego 2009 r., wejście w życie dnia 6 marca 2009 r.), a wyznaczono w celu zachowania we właściwym stanie przedmiotów ochrony wymienionych w Załączniku I Dyrektywy Siedliskowej, tj.:

- 3260 Nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników (*Ranunculion fluitantis*),
- 6210 Murawy kserotermiczne (*Festuco-Brometea* i ciepłolubne murawy z *Asplenion septentrionalis-Festucion pallentis*),
- 6510 Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*),
- 8220 Ściany skalne i urwiska krzemianowe ze zbiorowiskami z *Androsacion vandellii*,
- 9110 Kwaśne buczyny (*Luzulo-Fagetum*),
- 9170 Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*),
- *9180 Jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stokach i zboczach (*Tilio plathyphyllis-Acerion pseudoplatani*),
- *91E0 Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnenion glutinoso-incanae*) i olsy źródliskowe,
- 9410 Górskie bory świerkowe (*Piceion abietis*, część - zbiorowiska górskie)

oraz gatunków zwierząt wymienionych w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej, tj.:

- 1308 Mopek *Barbastella barbastellus*,
- 1323 Nocek Bechsteina *Myotis bechsteinii*,

- 1324 Nocek duży *Myotis myotis*.

Projekt planu zadań ochronnych, zwanego dalej „PZO”, dla obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty Ostoja Nietoperzy Gór Sowich PLH020071 został sporządzony z uwzględnieniem wymagań określonych w art. 28 ust. 10 *ustawy o ochronie przyrody* oraz zgodnie z zapisami *rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 17 lutego 2010 r. w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 (Dz. U. Nr 34, poz. 186 ze zm.)*.

Założeniem do opracowania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru jest utrzymanie lub odtworzenie właściwego stanu przedmiotów ochrony, który to obowiązek wynika z art. 6 (1) *Dyrektywy Siedliskowej*.

Prace nad projektem planu zadań ochronnych dla obszaru rozpoczęły się w marcu 2012 roku w ramach realizacji projektu POIS.05.03.00-00-186/09 „*Opracowanie planów zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000 na obszarze Polski*”, zwanego dalej „projektem POliŚ”, współfinansowanego ze środków Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko w ramach działania 5.3 priorytetu V.

Przedmiotowy projekt planu zadań ochronnych zawiera wszystkie niezbędne elementy wynikające z zapisów *ww. ustawy o ochronie przyrody* i *ww. rozporządzenia w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000*.

W trakcie prac terenowych zweryfikowano listę przedmiotów ochrony w obszarze i zaproponowano w stosunku do siedliska 6210 Murawy kserotermiczne *Festuco-Brometea* obniżenie oceny reprezentatywności z B (dobra) na D (nieznacząca) ze względu na znikomą w stosunku do całego obszaru powierzchnię siedliska, jego lokalizację (były kamieniołom, własność prywatna, obecnie komercyjnie użytkowany) i wymagania siedliskowe (konieczny wypas), uniemożliwiające skuteczną ochronę.

Ponadto stwierdzono również, iż należy zmienić oceny parametrów dla części przedmiotów ochrony w następującym zakresie:

- 8220 Ściany skalne i urwiska krzemianowe ze zbiorowiskami *Androsacion vandellii* – z oceny ogólnej C (znacząca) na A (doskonała) - ze względu na dużą liczbę stanowisk tego siedliska w ostoi oraz występowanie tu bardzo rzadkiego podtypu siedliska 8220-1 i związanego z nim również bardzo rzadkiego gatunku paproci (zanokcicy serpentynowej), dobry stan oraz perspektywy zachowania (na większości stanowisk nie zidentyfikowano zagrożeń istniejących, mogących w istotny sposób pogorszyć stan siedliska),
- 9110 Kwaśne buczyny (*Luzulo-Fagetum*) – z oceny ogólnej C (znacząca) na A (doskonała) – siedlisko jest w obszarze dominujące, określono większą niż dotychczas jego powierzchnię,

- 9410 Górskie bory świerkowe (*Piceion abietis*, część - zbiorowiska górskie) – z oceny stanu zachowania A (doskonały) na B (dobry), z uwagi na niewystarczające zasoby martwego drewna w siedlisku oraz presję turystyczną,
- 1308 Mopek *Barbastella barbastellus* – z oceny ogólnej dla populacji zimującej z B (dobra) na C (znacząca) – co wynika z rozwoju wiedzy na temat zimowania tego gatunku w kraju - odkryte zostały nowe, bardzo liczne zimowiska, które zmieniły skalę oceny populacji, a co za tym idzie zmniejszyły znaczenie populacji mopka w obszarze w stosunku do populacji krajowej. Ponadto dodano oceny dla populacji rozrodczej, nadając ocenę ogólną C (znacząca) - z uwagi na częstość stwierdzeń gatunku w ramach prac nad PZO, rozległość obszaru, potencjalne siedliska jego występowania, ale również brak wystarczających badań,
- 1323 Nocek Bechsteina *Myotis bechsteinii* – z oceny stanu zachowania B (dobry) na C (średni), co wynika z niezadawalającego stanu zachowania wszystkich miejsc hibernacji tego gatunku w ostoi, ponadto przy nadawaniu oceny stanu zachowania uwzględniono także mało zróżnicowaną strukturą wiekową lasów, w których brakuje drzew dziuplastych o dużej średnicy pnia. Ocenę ogólną populacji rozrodczej określono jako znacząca - C ze względu na małą liczebność populacji tego gatunku w południowo - zachodniej Polsce oraz ograniczenie występowania gatunku do kompleksów leśnych o zróżnicowanej strukturze wiekowej drzewostanu,
- 1324 Nocek duży *Myotis myotis* - z oceny ogólnej dla populacji zimującej A (znakomita) na C (znacząca) - ze względu na rozwój wiedzy na temat zimowania gatunku w kraju (odkryte nowe, bardzo liczne zimowiska, które zmieniły skalę oceny populacji, zmniejszyły znaczenie populacji nocka dużego w obszarze w stosunku do populacji krajowej). Ponadto dodano oceny dla populacji rozrodczej, nadając ocenę ogólną C (znacząca) - w granice ostoi nie została włączona największa i najważniejsza kolonia rozrodcza nocka dużego w Górach Sowich i jedna z największych w Polsce, zajmująca strych budynku mieszkalnego w Rościszowie. Było to spowodowane błędnym wyrysowaniem mapy obszaru, gdyż samo stanowisko było opisane w pierwszym sporządzonym Standardowym Formularzu Danych, zwanym dalej „SDF”. Obecnie wskazano na konieczność włączenia kolonii w granice obszaru.

Ponadto do listy przedmiotów ochrony dodano pięć siedlisk przyrodniczych oraz jeden gatunek rośliny i dwa gatunki motyli:

- 6430 Ziółorośla górskie (*Adenostylin alliariae*) i ziółorośla nadrzeczne (*Convolvuletalia sepium*) z oceną ogólną C (znacząca) - w wyniku przeprowadzonych badań wykazano typowo wykształcone płaty, niektóre płaty mają gorszy stopień reprezentatywności i stan zachowania.

Przy nadaniu oceny ogólnej C uwzględniono, iż ziołorośla na terenie obszaru reprezentowane są licznie, ale głównie wzdłuż niewielkich cieków, często blisko zabudowań, perspektywy zachowania siedliska w obszarze są dobre,

- 6520 Górskie łąki konietlicowe użytkowane ekstensywnie (*Polygono-Trisetion*) z oceną ogólną C (znacząca) - biorąc pod uwagę zajmowaną powierzchnię i rzadkość występowania w kraju, słaby stopień wykształcenia (zubożały skład gatunkowy, występowanie w mozaice z innymi typami łąk),
- 7140 Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z *Scheuchzerio-Caricetea*) z oceną ogólną C (znacząca) - w obszarze znajduje się dobrze zachowany kompleks torfowiskowy na zboczach i szczycie Wielkiej Sowy. Część płatów nie zawiera wszystkich gatunków charakterystycznych, w części płatów obserwowano miejscami przesuszenie oraz zarastanie świerkiem, brzozą i bukiem,
- 9130 Żyzne buczyny (*Dentario glandulosae Fagenion, Galio odorati-Fagenion*) z oceną ogólną B (dobra) - płaty siedliska wykształcone są typowo, dobrze zachowane, zajmują znaczną powierzchnię, doskonała reprezentatywność, a także dobre perspektywy zachowania,
- 9190 Kwaśne dąbrowy (*Quercion robori-petraeae*) z oceną ogólną C (znacząca) – w zweryfikowanych terenowo płatach część wykształcona była typowo, ale w większości płatów obserwowano zniekształcony skład drzewostanu, natomiast runo wykształcone było typowo. Przy obecnym stopniu rozpoznania uznano, że ze względu na powierzchnię zajmowaną w obszarze, a także znaczącą reprezentatywność siedliska, kwaśne dąbrowy kwalifikują się jako przedmiot ochrony,
- 4066 Zanokcica serpentynowa *Asplenium adulterinum* z oceną ogólną C (znacząca) – w obszarze znajduje się jedno stanowisko zanokcicy serpentynitowej 4066, jest to jedno z 11 stanowisk tego gatunku w Polsce. Na stanowisku przeważały niewielkie kępki paproci, nie zaobserwowano osobników juwenilnych, część kęp wykazywała objawy zasychania. Nadano ocenę ogólną C, głównie ze względu na średni stan zachowania, a także niezadowalające perspektywy zachowania (co wynika głównie z niewłaściwego ocienienia),
- 6177 Modraszek telejus *Maculinea (Phengaris) teleius* oraz 6179 Modraszek nausitous *Maculinea (Phengaris) nausithous* – obu gatunkom nadano ocenę ogólną C (znacząca) z uwagi na stwierdzoną wielkość populacji (mniejsza niż 2% populacji krajowej), elementy siedliska istotne z punktu widzenia biologii gatunku oceniono jako dobre, populacja nie jest izolowana w obrębie rozległego obszaru występowania.

Ponadto do formularza SDF dodano jeszcze dwa siedliska z oceną reprezentatywności D (nieznacząca) i dwa gatunki zwierząt z oceną populacji D (nieistotna):

- 6410 Zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (*Molinion*) – w obszarze występują pojedyncze płaty, ich powierzchnia jest nieznacząca i o niewielkiej wartości przyrodniczej,
- 7230 Górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk - w obszarze występują pojedyncze płaty siedliska w formie nieistotnej dla ich ochrony,
- 1060 Czerwończyk nieparek *Lycaena dispar* - niewielka liczba stwierdzonych osobników na całej badanej powierzchni, co nie kwalifikowało gatunku jako celu ochrony obszaru,
- 1321 Nocek orzęsiony *Myotis emarginatus* - zimująca populacja prawdopodobnie nie przekracza 10 osobników, dostępne dane wskazują na zimowanie pojedynczych osobników w różnych latach z maksymalną liczbą 3.

Powyższe pozwoliło na zaktualizowanie Standardowego Formularza Danych Obszaru. Na wniosek Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu, SDF został zaktualizowany w lutym 2014 roku. W ramach aktualizacji wprowadzone zostały zmiany w powyższym zakresie, tj. zmieniono oceny parametrów dla części przedmiotów ochrony, do listy przedmiotów ochrony dodano pięć siedlisk przyrodniczych oraz jeden gatunek rośliny i dwa gatunki motyli, a także dwa siedliska i dwa gatunki zwierząt z oceną D. Ponadto dla części siedlisk i gatunków zmieniono również oceny pozostałych parametrów (w przypadku siedlisk: reprezentatywność, powierzchnia względna, stan zachowania; w przypadku gatunków: ocena populacji, stan zachowania, izolacja). Określono także powierzchnie zajmowane przez poszczególne siedliska (zamiast podawanego uprzednio procentu pokrycia), zaktualizowano dane dotyczące wielkości populacji poszczególnych gatunków zwierząt w obszarze, dane dotyczące pozostałych ważnych gatunków roślin i zwierząt. Zaktualizowano również dane dotyczące ogólnej charakterystyki obszaru, opis wartości przyrodniczej i znaczenia obszaru (zarówno w zakresie przedmiotów ochrony, jak i innych ważnych gatunków roślin i zwierząt), listę oddziaływań (zagrożeń, presji i działań mających duży wpływ na obszar), dokumentację dotyczącą obszaru, dane dotyczące statusu ochrony obszaru oraz dodano inne informacje dotyczące form ochrony w obszarze. Ponadto dla siedliska 6210 Murawy kserotermiczne *Festuco-Brometea* zaproponowano nadanie oceny reprezentatywności D – nieznacząca. Z uwagi na konieczność zatwierdzenia tej zmiany przez Komisję Europejską, obecnie zostaje zachowana dotychczasowa ocena.

Podczas prac nad projektem przeanalizowano przebieg granic Obszaru i wskazano na konieczność zmiany granic, polegającej na ich dociągnięciu do istniejących granic działek ewidencyjnych oraz włączeniu do obszaru działek, na których zinwentaryzowano przedmioty

ochrony oraz wyłączenie z obszaru działek ewidencyjnych bez wartości przyrodniczej (pola uprawne, tereny zabudowane). Dociągnięcie granic obszaru do istniejących granic działek ewidencyjnych ułatwi zaplanowanie i wykonanie właściwych działań ochronnych poprzez uproszczenie lokalizacji miejsca zaplanowanego działania w terenie, a także wskazanie miejsca lokalizacji docelowych działań w dokumentach planistycznych. Szczególnie istotne jest włączenie w granice obszaru całych działek ewidencyjnych, na których występują siedliska przyrodnicze i siedliska gatunków, co poprawi spójność obszaru i stworzy lepsze perspektywy ochrony najcenniejszych fragmentów. Stosowny wniosek zostanie opracowany i przekazany do Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska. Obecnie ze względów formalnych zachowany zostaje dotychczasowy przebieg granicy obszaru.

Obszar Natura 2000 Ostoja Nietoperzy Gór Sowich PLH020071 administracyjnie leży, na terenie powiatów: wałbrzyskiego (gmina Walim, Jedlina-Zdrój, Głuszyca), dzierzoniowskiego (gmina Pieszyce, Bielawa, Dzierżoniów), ząbkowickiego (gmina Stoszowice), świdnickiego (gmina Świdnica) i kłodzkiego (gmina Kłodzko, gmina wiejska Nowa Ruda, gmina miejska Nowa Ruda). Obszar położony jest w granicach Nadleśnictw Jugów, Wałbrzych, Świdnica, Bardo Śląskie, obejmuje większość pasma Gór Sowich. Zlokalizowane są tu cenne obiekty stanowiące miejsca zimowania gatunków nietoperzy, stanowiących przedmioty ochrony obszaru Natura 2000. Do najistotniejszych z punktu widzenia ochrony oraz pod względem liczebności nietoperzy są Góra Wapienna, Sztolnia w Podlesiu, Kompleks Osówka, Kompleks Rzeczka, Sztolnia w Gontowej. Kolonia rozrodcza nocka dużego licząca ok. 700-800 osobników, znajduje się w budynku mieszkalnym w Rościszowie (obecnie na terenie proponowanym do włączenia w granice obszaru). Z gatunków zwierząt, oprócz nietoperzy, na terenie obszaru zlokalizowano cenne stanowiska motyli, które zostały włączone do listy przedmiotów ochrony. Obszar obejmuje łącznie 14 typów siedlisk przyrodniczych, stanowiących przedmioty ochrony. Do najcenniejszych należą m. in. kompleks łąk Glinno - Zagórze, wyspowe stanowisko boru górnoreglowego na Wielkiej Sowie oraz kompleks torfowisk górskich pod Wielką Sową. Bardzo istotna jest obecność zajmujących w obszarze największą powierzchnię kwaśnych buczyn, które mogą stanowić obszar żerowiskowy dla kolonii rozrodczej nocka dużego w Rościszowie. Występuje tu także zanokcica serpentynowa, mająca w obszarze Natura 2000 Ostoja Nietoperzy Gór Sowich jedno z 11 stanowisk w Polsce.

Spośród zidentyfikowanych zagrożeń do najważniejszych należą: brak użytkowania lub zbyt intensywne użytkowanie rolnicze siedlisk łąkowych i muraw, zmiana sposobu zagospodarowania łąk (np. zabudowa, zalesienie, przeznaczenie pod turystykę i rekreację), zmiana stosunków wodnych (zwiększony spływ wód powierzchniowych), sukcesja, obecność i ekspansja obcych gatunków inwazyjnych, zbyt mała ilość martwych i umierających drzew w siedliskach leśnych, skład

gatunkowy drzewostanu niezgodny z charakterem siedliska przyrodniczego, zmniejszenie zwarcia zadrzewienia w niektórych płatach siedliska *9180, skutkujące zwiększeniem ekspansji gatunków trawiastych i jeżyn, niewystarczające ocienienie stanowiska zanokcicy serpentynowej, zatem zaleca się w promieniu 30 m od stanowiska utrzymanie zacienienia w celu stworzenia odpowiednich warunków dla zanokcicy. Ponadto do zagrożeń należą również: nadmierna presja na obiekty, w których zimują nietoperze (np. speleologia, rekreacyjna turystyka jaskiniowa), wandalizm (zanieczyszczenie i zniszczenia wewnątrz obiektów stanowiących zimowiska nietoperzy, forsowanie zabezpieczeń otworu wejściowego), a także wyeksponowanie otworu wejściowego do zimowiska na otwartą przestrzeń (dotyczy obiektów: kompleks "Osówka" kompleks "Rzeczka", sztolnia za Domem Ani Góra Wapienna w Dzikowcu, sztolnia w Podlesiu, Kompleks Sokolec, sztolnia w górze Gontowej), zatem zaleca się utrzymanie bezpiecznego wlotu dla nietoperzy poprzez zachowanie zadrzewień oraz zakrzewień, znajdujących się w najbliższym otoczeniu obiektu, tak aby wejście do sztolni nie zostało wyeksponowane na otwartą przestrzeń.

Zaplanowane działania ochronne mają na celu: zachowanie siedlisk przyrodniczych, siedlisk i stanowisk gatunków stanowiących przedmioty ochrony w stanie niepogorszonym (co najmniej U1) oraz poprawa ich właściwej struktury i funkcji, kontynuowanie przyjętych kierunków rozwoju torfowisk w celu stabilnego utrzymywania siedliska w ostoi, poprawę warunków hibernacji nietoperzy.

Działania ochronne obejmują: zachowanie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków stanowiących przedmioty ochrony, położonych na trwałych użytkach zielonych poprzez ekstensywne użytkowanie kośne, kośno – pastwiskowe, pastwiskowe, działania związane z ochroną czynną torfowisk, polegające na usuwaniu nalotu buka i świerka, spowolnieniu spływu wód powierzchniowych, zapewnianie w siedliskach leśnych zasobów martwego drewna, z dostosowaniem do konkretnych uwarunkowań lokalnych, poprzez: nie usuwanie wywrotów i złomów, pozostawianie martwych drzew stojących i nie usuwanie drzew dziuplastych i próchniejących, we fragmentach pozostawianie do naturalnego rozpadu, rozproszonych pozostałości pozrębowych (nie zagrażających trwałości lasu), z wyłączeniem sytuacji stwarzających zagrożenie zdrowia, życia lub mienia ludzkiego oraz trwałości drzewostanu, stopniowa przebudowa drzewostanu w kierunku ograniczenia udziału gatunków obcych ekologicznie i geograficznie, dostosowanie wskazań gospodarczych do potrzeb ochrony siedlisk przyrodniczych (w tym niewykonywanie zaplanowanych wskazań gospodarczych w dwóch płatach siedliska *9180 i jednym płacie siedliska *91E0), działania dotyczące zachowania stanowiska zanokcicy serpentynitowej, zabezpieczenie wejść do sztolni stanowiących zimowiska nietoperzy, dostosowanie stanowisk do

potrzeb nietoperzy, opracowanie planu zagospodarowania obiektami, który będzie uwzględniał potrzeby ochrony nietoperzy, zachowanie siedlisk modraszków.

Zaplanowany monitoring dotyczy: kontroli wykonania zaplanowanych działań ochronnych dla poszczególnych siedlisk przyrodniczych i stanowisk gatunków, w tym kontroli stanu zimowisk nietoperzy wraz z ich otoczeniem, kontroli stanu siedlisk przyrodniczych i stanu populacji gatunków.

Dla części siedlisk i gatunków zaplanowano działania związane z uzupełnieniem stanu wiedzy, tj. przeprowadzenie badań terenowych, identyfikację zagrożeń, ocenę stanu ochrony oraz propozycję działań ochronnych. Uzupełnienie stanu wiedzy zaplanowano m.in. w zakresie letnich populacji wszystkich gatunków nietoperzy, stanowiących przedmioty ochrony obszaru.

Plan zadań ochronnych zawiera wskazania do zmian w dokumentach planistycznych, niezbędne do utrzymania bądź odtworzenia właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000. Wskazania dotyczą zmiany sposobu użytkowania z terenów zabudowy mieszkaniowej na użytki zielone.

Sporządzenie planu ochrony dla obszaru nie jest konieczne. Plan zadań ochronnych jest wystarczającym narzędziem do zapewnienia ochrony przedmiotom ochrony w obszarze.

Ustanowienie planu zadań ochronnych poprzedzone zostało przeprowadzeniem postępowania z udziałem społeczeństwa.

Pierwsze spotkanie informujące samorząd gminny o przystąpieniu do realizacji projektu POIS.05.03.00-00-186/09 „*Opracowanie planów zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000 na obszarze Polski*” współfinansowanego ze środków Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko w ramach działania 5.3 priorytetu V odbyło się w dniu 4 marca 2010 r. W trakcie spotkania poinformowano wójtów, burmistrzów i prezydentów miast o założeniach projektu, liście obszarów Natura 2000 uwzględnionych w projekcie oraz zasadach współpracy przy tworzeniu projektów planów zadań ochronnych.

Następnie w dniu 30 kwietnia 2011 r. w Biuletynie Informacji Publicznej i w siedzibie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu (na tablicy ogłoszeń) oraz w Gazecie Wyborczej o zasięgu województw: dolnośląskim, lubuskim, opolskim i wielkopolskim ukazało się obwieszczenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska we Wrocławiu z dnia 28 kwietnia 2011 r. o zamiarze sporządzania projektów planów zadań ochronnych dla 35 obszarów Natura 2000 (w tym dla przedmiotowego obszaru). Obwieszczenie zostało również przekazane w celu jego upublicznienia m.in. do Urzędu Gminy Świdnica, Urzędu Gminy Walim, Urzędu Miasta Głuszyca, Urzędu Miasta i Gminy Nowa Ruda, Urzędu Gminy Kłodzko, Urzędu Gminy Stoszowice, Urzędu Gminy Dzierżoniów, Urzędu Miasta Bielawa, Urzędu Miasta Pieszyce, Urzędu Miasta Jedlina Zdrój, gdzie zostało wywieszane na tablicach ogłoszeń na okres 21 dni. Wykonawca ansee consulting

Michał Jaśkiewicz przystąpił do sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Ostoja Nietoperzy Gór Sowich w dniu 15 marca 2012 r. Kolejnym obwieszczeniem z dnia 7 maja 2012 r. Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska we Wrocławiu zawiadomił o przystąpieniu do sporządzania projektów planów zadań ochronnych dla 23 obszarów Natura 2000 (w tym dla przedmiotowego obszaru). Obwieszczenie zostało umieszczone w Biuletynie Informacji Publicznej oraz na tablicy ogłoszeń w siedzibie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu, a także zostało opublikowane w dniu 10 maja 2012 r. w Gazecie Wyborczej w wydaniu lubuskim i dolnośląskim i 11 maja 2012 r. w wydaniu opolskim. Obwieszczenie zostało również przekazane w celu jego upublicznienia m.in. do ww. urzędów miast i gmin, gdzie zostało wywieszane na tablicach ogłoszeń na okres 21 dni.

W trakcie prac na planem wykonawca zidentyfikował strony zainteresowane, tj. osoby i podmioty, których projekt Planu bezpośrednio dotyczy lub którzy mają wpływ na sposób realizacji ustaleń projektu Planu. Strony zainteresowane zostały zaproszone na spotkania Zespołu Lokalnej Współpracy.

W ramach prac nad planem odbyły się trzy spotkania. W pierwszym spotkaniu informacyjnym uczestniczyli przedstawiciele urzędów gmin i miast oraz nadleśnictw. Celem spotkania było nawiązanie współpracy między jednostkami samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa, które są właścicielami lub zarządcami gruntów położonych w granicach obszaru Natura 2000. Ponadto odbyły się jeszcze dwa spotkania Zespołu Lokalnej Współpracy, w których uczestniczyły zainteresowane osoby i podmioty, których projekt planu bezpośrednio dotyczy lub którzy mają wpływ na sposób realizacji ustaleń projektu planu. W trakcie spotkań omówione zostały zasady pracy nad projektem planu zadań ochronnych, zaprezentowano projekt POliŚ, poinformowano o prawnych podstawach funkcjonowania, stanie wdrażania sieci w Polsce i Unii Europejskiej, wykonawca planu przedstawił obecny stan wiedzy o obszarze, położeniu, walorach przyrodniczych i głównych zagrożeniach, zaprezentował przedmioty ochrony w świetle wyników przeprowadzonych badań terenowych i weryfikacji istniejących materiałów, omówiony został przebieg granicy obszaru, a także zaprezentowano propozycję nowego przebiegu granicy, przedstawiono istniejące dokumenty planistyczne, które będą brane pod uwagę podczas tworzenia projektu planu zadań ochronnych, eksperci szczegółowo omówili stan przedmiotów ochrony, zidentyfikowane zagrożenia i zaproponowane działania ochronne dla poszczególnych przedmiotów ochrony w obszarze, ponadto zorganizowano wizję terenową w sztolni Osówka.

Obwieszczeniem z dnia 1 kwietnia 2014 r. Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska we Wrocławiu zawiadomił o możliwości udziału społeczeństwa w postępowaniu poprzez zapoznanie się z projektem planu zadań ochronnych i możliwości składania uwag i wniosków. Informacja

została podana do publicznej wiadomości zgodnie z art. 39 ust. 1 pkt. 1, 2, 3, 4 i 5 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2013 r. poz. 1235 ze zm.) i w związku z art. 28 ust. 4 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r. poz. 627 ze zm.). Obwieszczenie zostało zamieszczone na stronie internetowej Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu, a także ukazało się drukiem w prasie lokalnej w dniu 3 kwietnia 2014 r. Obwieszczenie było również wywieszane na tablicach ogłoszeń urzędów miast i gmin na okres 21 dni, tj. w następujących terminach: Urząd Gminy Dzierżoniów – w dniach 3 kwietnia – 24 kwietnia 2014 r., Urząd Miasta Pieszyce – w dniach 3 kwietnia – 24 kwietnia 2014 r., Urząd Gminy Kłodzko – w dniach 3 kwietnia – 24 kwietnia 2014 r., Urząd Gminy Nowa Ruda – w dniach 3 kwietnia – 24 kwietnia 2014 r., Urząd Miejski w Głuszycy – w dniach 3 kwietnia – 24 kwietnia 2014 r., Urząd Miasta Jedlina Zdrój – w dniach 3 kwietnia – 24 kwietnia 2014 r., Urząd Gminy Walim – w dniach 3 kwietnia – 24 kwietnia 2014 r., Urząd Gminy Stoszowice – w dniach 3 kwietnia – 24 kwietnia 2014 r., Starostwo Powiatowe w Dzierżoniowie – w dniach 3 kwietnia – 24 kwietnia 2014 r., Starostwo Powiatowe w Świdnicy – w dniach 3 kwietnia – 24 kwietnia 2014 r., Starostwo Powiatowe w Ząbkowicach Śląskich – w dniach 3 kwietnia – 24 kwietnia 2014 r., Urząd Miejski w Bielawie – w dniach 4 kwietnia – 25 kwietnia 2014 r., Urząd Gminy Świdnica – w dniach 4 kwietnia – 25 kwietnia 2014 r., Starostwo Powiatowe w Kłodzku – w dniach 7 kwietnia – 28 kwietnia 2014 r., Starostwo Powiatowe w Wałbrzychu – w dniach 7 kwietnia – 28 kwietnia 2014 r.

Projekt zarządzenia udostępniono również na Platformie Informacyjno – Komunikacyjnej (pzo.gdos.gov.pl) w dniach 3 kwietnia – 24 kwietnia 2014 r.

Osoby zainteresowane projektem miały 21 dni na składanie uwag i wniosków.

Uwagi do projektu zarządzenia przekazane przez Klub Przyrodników rozpatrzono następująco:

1. Uwagi dotyczące formułowania celów działań ochronnych:
 - a) cele nie powinny odnosić się do nie zdefiniowanych prawnie stanów ochrony FV, U1, U2 – uwagi nie uwzględniono, gdyż użyte oznaczenia stanu ochrony poszczególnych przedmiotów ochrony są zgodne z treścią załącznika do obowiązującego rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 17 lutego 2010 r. w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 (Dz. U. Nr 34 poz. 186 ze zm.), FV – właściwy stan ochrony, U1 – stan niezadawalający, U2 – stan zły,
 - b) cel zachowanie siedliska w niepogorszonym stanie (co najmniej na U1) oznacza dopuszczenie do pogorszenia ocen wskaźników z FV do U1, a wskaźników niekardynalnych nawet do U2,

ponadto utrzymanie stanu U1 niekoniecznie jest „niepogorszeniem”, gdyż stan ten może oznaczać np. stały powolny ubytek powierzchni siedliska – uwagi nie uwzględniono, sformułowany cel dotyczy oceny całości siedliska, jaką chcemy osiągnąć pod koniec obowiązywania PZO, a nie oceny poszczególnych płatów,

c) w opisie celów należy wprost opisać, jakie kryteria i wskaźniki powinny być spełnione, by uznać cel za osiągnięty – uwaga nie została uwzględniona, gdyż zdefiniowane cele wskazują ogólny kierunek działań zmierzających do zachowania lub poprawy stanu gatunku lub siedliska, natomiast zaplanowane działania ochronne ukierunkowane są na poprawę poszczególnych wskaźników w zależności od stanu i potrzeb danego przedmiotu ochrony,

2. Uwaga dotycząca potrzeby zidentyfikowania zagrożenia dla modraszków, jakim jest koszenie w okresie lotu motyli oraz w okresie, gdy jaja i gąsienice znajdują się w kwiatostanach (lipiec, sierpień) - uwaga została uwzględniona, zagrożenie dla motyli zostało dodane jako zagrożenie potencjalne,
3. Uwaga dotycząca określenia znaczenia terminu „ekstensywne” użytkowanie trwałych użytków zielonych i wprowadzenia konkretnych kryteriów „ekstensywności” - uwaga nie została uwzględniona, gdyż nie ma potrzeby definiowania terminu funkcjonującego od dłuższego czasu w praktyce, którego znaczenie jest powszechnie znane,
4. Uwagi dotyczące:
 - a) sformułowania zapisu działania ochronnego „*użytkowanie zgodnie z wymogami odpowiedniego pakietu rolnośrodowiskowego w ramach obowiązującego PROW*”, stanowiące, że takie określenie odwołuje się do przyszłych, nieistniejących jeszcze dokumentów, ponadto nie ma gwarancji, że odpowiedni pakiet w przyszłym Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich, zwanym dalej „PROW”, będzie rzeczywiście właściwy dla ochrony wskazanego siedliska,
 - b) braku w obecnej propozycji PROW 2014 – 2020 pakietu ukierunkowanego na ochronę modraszków, a proponowane pakiety ochrony łąk nie gwarantują usunięcia istotnego zagrożenia dla modraszków,
 - c) wskazano, że w opisie działania należy konkretnie wskazać warunki brzegowe, których stosowanie jest właściwym środkiem ochronnym dla siedliska modraszków.

Powyższe uwagi nie zostały uwzględnione, gdyż wprowadzony zapis jest prawidłowy. Zapis nie odnosi się do przyszłych, nieistniejących dokumentów, ale do obecnie obowiązującego PROW. Natomiast przyszły PROW podlegał będzie szerokim konsultacjom i zapisy tego programu powinny uwzględniać ochronę elementów przyrodniczych, a eksperci kwalifikujący użytki zielone do programu winni uwzględnić również obecność motyli.

Motyle mogą być związane z różnymi typami siedlisk łąkowych, wpisanie sztywnych wartości nie daje możliwości dostosowania zapisów do indywidualnych wymagań w konkretnym przypadku. Ponadto wskazanie szczegółowych warunków brzegowych mogłoby spowodować brak zgodności zapisów PZO z przyszłym PROW, co mogłoby prowadzić do braku możliwości kwalifikowania siedliska do programu, co z kolei wiązałoby się z brakiem korzyści dla realizującego program,

5. Uwaga dotycząca niezrozumiałego zalecenia „...we fragmentach pozostawiać do naturalnego rozpadu nieuporządkowane pozostałości po zrębówce (nie zagrażające trwałości lasu)...”, gdyż pozostałości po zrębówce to zazwyczaj gałęzie, których pozostawienie ma niewielkie znaczenie dla różnorodności biologicznej, podczas gdy kluczowe jest pozostawienie pni drzew - uwaga nie została uwzględniona. Pozostawianie pozostałości po zrębówce w postaci gałęzi również ma znaczenie dla różnorodności biologicznej, natomiast działania w postaci nie usuwania wywrotów i złomów oraz pozostawiania martwych drzew stojących, nie usuwania drzew dziuplastych i próchniejących zostały zaplanowane w ramach działania mającego na celu *zapewnienie zasobów martwego drewna (...)* dla siedlisk leśnych,
6. Uwaga dotycząca nieprawidłowego sformułowania działania ochronnego „...odnowienia drzewostanu kształtować zgodnie z odpowiednim dla typu siedliska przyrodniczego składem gatunkowym...”, gdyż należy wskazać, jakie składy są odpowiednie, a jakie nie - uwaga nie została uwzględniona. Zaplanowane działanie dotyczy kształtowania odnowień drzewostanów, dla których skład gatunkowy wynika z Planu Urządzenia Lasu, zwanego dalej „PUL”. Nie ma potrzeby wskazywania konkretnych gatunków do odnowień, gdyż sformułowanie to oznacza kształtowanie odnowień zgodnie z określonym w literaturze fachowej składem drzewostanu dla poszczególnych siedlisk przyrodniczych,
7. Uwagi dotyczące wprowadzenia zaleceń dla leśnych siedlisk przyrodniczych w następującym zakresie:
 - a) pozostawienie w gospodarce leśnej nienaruszonych 5-10 % każdego użytkowanego rębnie drzewostanu (z wyraźnym wskazaniem minimalnego wskaźnika % dotyczącego każdego użytkowanego rębnie wydzielenia), z pozostawieniem biogrup do naturalnej śmierci i rozkładu - uwaga nie została uwzględniona. W ramach prac nad planem ekspert nie stwierdził potrzeby wprowadzania takiego działania, obecny sposób użytkowania zasobów leśnych nie wskazuje na konieczność jego zastosowania. Ponadto zasady hodowli lasu przewidują pozostawienie do 5 % powierzchni każdego wydzielenia bez zabiegów gospodarczych,
 - b) pozostawienie nienaruszonych fragmentów drzewostanu w strefach przypotokowych, w tym wyłączenie z pozyskania drewna dla siedliska *91E0 Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe

i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnenion glutinoso-incanae*) i olsy źródliskowe strefy na odległość 30 m od wszystkich potoków – uwaga nie została uwzględniona, gdyż w ramach prac nad planem dla obszaru ekspert nie stwierdził potrzeby wprowadzania takiego działania, obecny sposób użytkowania zasobów leśnych nie wskazuje na konieczność jego zastosowania,

c) stosowanie podwyższonego wieku dojrzałości rębnej drzewostanów - uwaga nie została uwzględniona, gdyż wiek rębności drzewostanów jest określony w PUL i nie podlega modyfikacji w ramach PZO,

8. Uwaga dotycząca zastosowania dla wszystkich typów siedlisk leśnych trwałego pozostawienia całych wybranych wydziałów bez wskazań gospodarczych, jako powierzchni referencyjnych dla ekosystemu - uwaga nie została uwzględniona, gdyż wiele wydziałów siedlisk leśnych wymaga zabiegów gospodarczych lub przebudowy drzewostanu poprzez stopniowe ograniczanie gatunków niezgodnych z typem siedliska i nie może być zaliczone do drzewostanów referencyjnych,

9. Uwaga dotycząca nieprawidłowego nadania oceny D dla siedliska 3260 Nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników (*Ranunculion fluitantis*) oraz głębszego uzasadnienia do nadania oceny D dla siedlisk 6210 Murawy kserotermiczne (*Festuco-Brometea* i ciepłolubne murawy z *Asplenion septentrionalis-Festucion pallentis*) i 9190 Kwaśne dąbrowy (*Quercion robori-petraeae*) oraz gatunków 1323 Nocek Bechsteina i 1321 Nocek orzęsiony – uwagi zostały w części uwzględnione:

a) dla siedliska 3260 uwagę uwzględniono, nadano ocenę ogólną B,

b) siedlisko 6210 – uwagę uwzględniono, uzasadniono nadanie oceny D: zgodnie z przytoczoną decyzją wykonawczą Komisji „jeśli dany typ siedliska przyrodniczego występuje na opisywanym obszarze w formie nieistotnej dla jego ochrony, tzn. powierzchnia w obszarze jest zaniedbywalna i/lub sposób wykształcenia odbiega znacznie od wzorca syntaksonomicznego, jego reprezentatywność klasyfikujemy jako D”. W przypadku murawy 6210 jedynymi danymi źródłowymi jakimi dysponował wykonawca PZO odnośnie występowania tego siedliska w obszarze jest informacja pochodząca z Inwentaryzacji Gminy Nowa Ruda (2005) i dotyczy jednego płatu tego siedliska. Ze względu na lokalizację tego płatu (były kamieniołom, obecnie komercyjnie użytkowany) i wymagania siedliskowe murawy (konieczny wypas) nie ma możliwości skutecznej ochrony. Wykonawca w 2012 roku przeprowadził w obszarze badania terenowe, w trakcie których nie wykazano tego siedliska. Biorąc pod uwagę perspektywę zachowania jedyne go znanego stanowiska, przeniesiono siedlisko do kategorii D,

c) dla siedliska 9190 uwagę uwzględniono, nadano ocenę ogólną C,

d) dla nocka Bechsteina uwagę uwzględniono – nadano ocenę ogólną C,
e) dla nocka orzęsionego uwaga nie została uwzględniona - sporadyczne obserwacje nocka orzęsionego, w tym też jego brak w roku 2013, jak i specyficzne wymagania termiczne nie wskazują na istnienie ważnych zimowisk tego gatunku w obrębie monitorowanych podziemi w granicach obszaru. Ochrona wytypowanych obiektów w ramach ochrony pozostałych gatunków nietoperzy, stanowiących cel ochrony obszaru wpłynie również korzystnie na potencjalne zimowanie nocka orzęsionego. Brak jest merytorycznych podstaw by umieścić ten gatunek na liście przedmiotów ochrony obszaru. W przypadku udokumentowania w latach przyszłych większej i stabilnej populacji (obecnie 4 razy stwierdzony od 1999 roku, maksymalnie 3 osobniki) możliwe będzie włączenie tego gatunku do przedmiotów ochrony obszaru,

10. Uwaga dotycząca określenia zbyt małej powierzchni siedliska 6520 Górskie łąki konietlicowe użytkowane ekstensywnie (*Polygono-Trisetion*), co sugeruje brak dobrej inwentaryzacji – uwagi nie uwzględniono. Celem opracowania PZO nie jest wykonanie pełnej inwentaryzacji w obszarze Natura 2000, zwłaszcza przy tak dużej powierzchni (ponad 21 000 ha). Zgodnie z wytycznymi Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, do opracowania PZO dla obszaru Natura 2000 „projekt planu sporządza się na bazie wiedzy o obszarze Natura 2000 jaka jest dostępna i jaką uda się uzyskać podczas procesu planowania. W ramach tego procesu należy przeprowadzić prace terenowe w takim zakresie, w jakim jest to potrzebne do pilnego zaplanowania ochrony. Jeżeli zostanie wykazana potrzeba bardziej gruntownego uzupełnienia wiedzy, które w najbliższej przyszłości będzie niezbędne do ochrony obszaru, może to być ujęte w jednym z planowanych działań”. Wykonawca PZO zweryfikował część płatów siedliska 6520, ocenił jego stan i wskazał jako jedno z zadań konieczność uzupełnienia wiedzy na jego temat w obszarze. Ponadto siedlisko to dotychczas nie było ujęte na liście przedmiotów ochrony w obszarze. Biorąc pod uwagę dostępne informacje na temat powierzchni siedliska w ostoi oraz po zweryfikowaniu w terenie części płatów siedliska w celu oceny ich stanu, podjęto decyzję o umieszczeniu tego siedliska na liście przedmiotów ochrony, co jest istotne z punktu widzenia jego ochrony w obszarze,
11. Uwaga stanowiąca, że zalecane działania minimalizujące w postaci wykluczenia z zabudowy terenów, na których występują przedmioty ochrony są niewystarczające w kontekście istnienia korytarza ekologicznego o dużym znaczeniu, który przebiega przez ostoję, co generuje potrzebę zabezpieczenia całego jego przebiegu (np. pasma terenu wykorzystywane przez nietoperze, miejsca stanowiące *stepping stones* dla modraszaków itp.) – uwaga nie została uwzględniona. W ramach prac nad planem nie stwierdzono konieczności wprowadzania dodatkowych działań

w tym zakresie. W ramach prac nad PZO opracowano mapę przedstawiającą potencjalne trasy migracji nietoperzy. Należy stwierdzić, że korytarze migracyjne w odniesieniu do nietoperzy zostały wyznaczone głównie dla mopka oraz nocka dużego wzdłuż dolin, krawędzi lasów, pasów zadrzewień układających się w struktury liniowe, cieków wodnych. Wybrano układ dolinowy ze względu na zmniejszone wydatkowanie energetyczne wymagane do pokonania przez nietoperze tras przelotu. Najprawdopodobniej układ południkowy przebiegu Gór Sowich sprawia możliwość istnienia ważnego korytarza migracyjnego nietoperzy o randze ponadlokalnej, w szczególności wschodnia krawędź gór. Jednym z rozpoznanych na terenie obszaru zagrożeń potencjalnych dla utrzymania funkcjonalności korytarzy migracyjnych i tras przelotów nietoperzy jest fragmentacja obszarów leśnych, likwidacja liniowych elementów krajobrazu tj. alei, miedz itp. W dokumentacji PZO zawarto sformułowanie, iż zaleca się utrzymywać liniowe elementy krajobrazu tj. aleje i szpalery drzew i krzewów. Ze względu na utrzymanie dogodnych warunków migracji na zimowiska zaleca się utrzymać zwartość i komunikację między strukturami leśnymi, zapobiegając wyizolowaniu płatu leśnego, na którym stwierdzono ważne zimowisko nietoperzy,

12. Uwaga dotycząca zbyt małego zakresu prac terenowych i budowanie PZO na podstawie Planu Urządzenia Lasu – uwaga nie została uwzględniona. Badania terenowe zostały uzupełnione w maju 2013 roku w zakresie nietoperzy, roślin naczyniowych – zanokcicy serpentynowej i siedlisk przyrodniczych. W PZO Planu Urządzenia Lasu wykorzystano w celu identyfikacji zagrożeń wynikających z planowanych do wykonania działań gospodarczych. Ponadto w przypadku płatów siedlisk leśnych nie weryfikowanych terenowo posłużono się opisami taksacyjnymi – przeanalizowano je pod kątem składu gatunkowego, wieku drzewostanu, obecności poszczególnych warstw fitocenozy, obecności gatunków obcych siedliskowo. Na tej podstawie wnioskowano o ocenach poszczególnych wskaźników oraz na podstawie wiedzy zdobytej w terenie i weryfikacji innych płatów siedlisk leśnych. W przypadku, gdy nie ma możliwości przeprowadzenia pełnej inwentaryzacji terenowej należy podjąć próbę wykorzystania wszystkich zdobytych informacji i na tej podstawie przeprowadzić wnioskowanie o ocenach poszczególnych wskaźników i parametrów,
13. Uwaga dotycząca braku inwentaryzacji terenowej i wystarczających danych dla prawidłowego planowania ochrony siedliska 7140 Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z *Scheuchzeria-Caricetea*) – uwaga nie została uwzględniona. Wszystkie płaty siedliska 7140 na Wielkiej Sowie zostały zweryfikowane terenowo w ramach badań uzupełniających. Ponadto przeprowadzono badania w płacie wykazanym punktowo w Inwentaryzacji Lasów Państwowych 2007, występującym na północny-wschód od Góry

Gontowej. Wykonawca zdobył wystarczającą wiedzę, potrzebną do zaplanowania ochrony dla tych siedlisk na okres obowiązywania PZO. Wykorzystano także informacje o przeprowadzonych działaniach ochronnych przez Klub Przyrodników oraz uwzględniono zalecenia do kontynuacji tych działań,

14. Uwaga w zakresie uznania za istniejące zagrożenia *usuwanie martwych i umierających drzew* w przypadku siedlisk leśnych – została częściowo uwzględniona. W przypadku siedlisk 9110 i 9130 ww. zagrożenie zostało zamieszczone w kategorii „istniejące” (dotyczy ono płatów siedlisk leśnych z oceną niższą niż FV), w przypadku pozostałych siedlisk leśnych zdefiniowano zagrożenie *J03.01 Zmniejszenie lub utrata określonych cech siedliska*, w opisie którego zawarto m.in. zapis dotyczący zbyt małej ilości martwych i umierających drzew. Dla poszczególnych siedlisk zaplanowano określone działania ochronne,
15. Uwaga dotycząca braku zagrożeń istniejących dla siedlisk 9170 Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum, Tilio-Carpinetum*), *9180 Jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stokach i zboczach (*Tilio plathyphyllis-Acerion pseudoplatani*), 9110 Kwaśne buczyny (*Luzulo-Fagetum*), *91E0 Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis, Populetum albae, Alnenion glutinoso-incanae*) i olsy źródliskowe, 6510 Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*), 7140 Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z *Scheuchzerio-Caricetea*), 9130 Żyzne buczyny (*Dentario glandulosae Fagenion, Galio odorati-Fagenion*) – uwaga została uwzględniona, zagrożenia dla siedlisk zostały powtórnie przeanalizowane, część została przeniesiona do zagrożeń istniejących,
16. Uwaga dotycząca nieprawidłowo sformułowanych celów jako „*zachowanie siedliska w niepogorszonym stanie*” bez jakichkolwiek konkretnych działań poza monitoringiem, co uznano za błąd zwłaszcza dla siedlisk z oceną U2 i U1 – uwaga została uwzględniona. Cele działań ochronnych zostały poprawione i dopasowane do każdego typu siedliska i każdego gatunku po uwzględnieniu ich stanu ochrony, zidentyfikowanych zagrożeń oraz zaplanowanych działań ochronnych. Należy jednak mieć na uwadze, że np. stan U1 nie musi wynikać z oddziaływania konkretnego zagrożenia, ale może być związany ze specyficznym stopniem wykształcenia danego siedliska na tym obszarze. W terenie obserwowano, że wiele płatów łąk 6510, pomimo prawidłowego użytkowania kośnego lub kośno-pastwiskowego, miało nieco zubożały skład gatunkowy i to decydowało o obniżonej ocenie ogólnej,
17. Uwaga dotycząca niezwłocznego zastosowania właściwych terminów koszenia dla modraszków, a nie dopiero w przyszłym PROW – uwaga nie została uwzględniona. Na obecnym etapie nie ma możliwości, aby rolnicy mogli zrezygnować lub istotnie modyfikować programy rolno-

środowiskowe, w których uczestniczą w latach 2007-2013. Pomimo użytkowania łąk w ramach PROW modraszki występują w obszarze, natomiast zaplanowane w ramach PZO działania ochronne mogą wpłynąć na poprawę stanu siedlisk tych gatunków owadów. Na poszczególnych stanowiskach zaplanowano monitoring działań ochronnych oraz monitoring stanu ochrony obu modraszków. Zapis działania został zmodyfikowany w następujący sposób: *(Działania fakultatywne) Użytkowanie zgodnie z wymogami odpowiedniego pakietu rolnośrodowiskowego w ramach obowiązującego PROW, ukierunkowanego na ochronę gatunku 6177 – modraszka telejusa / 6179 – modraszka nausitousa,*

18. W przypadku uwag dotyczących:

- a) wątpliwości co do sposobu realizacji działania polegającego na koszeniu łąki z jednoczesnym pozostawieniem krwiściągu,
- b) wprowadzenia niewłaściwych terminów koszenia dla modraszków,

Zapis został obecnie zmodyfikowany i otrzymał brzmienie j.w. (równocześnie w dokumentacji PZO pozostawiono szczegółowe zapisy dotyczące sposobu użytkowania łąk, na których stwierdzono występowanie modraszków),

19. Uwagi dotyczące:

- a) podania jaki PTD (przyrodniczy typ drzewostanu) ma zostać przyjęty dla siedlisk 9170 Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*), 9110 Kwaśne buczyny (*Luzulo-Fagetum*), 9130 Żyzne buczyny (*Dentario glandulosae Fagenion*, *Galio odorati-Fagenion*),
- b) w przypadku buczyn uwzględnienia długofalowego działania ochronnego, polegającego na odtwarzaniu liściastej (buczynowej) szaty roślinnej w reglu dolnym, z wyjątkiem świerczynowych partii przygrzbietowych,
- c) przyjęcia celu ochrony buczyn w postaci wzrostu powierzchni siedliska i ograniczenie jego fragmentacji przestrzennej,
- d) nieprawidłowego sformułowania działania ochronnego „...dostosowanie ilości martwego drewna do wymogów lokalnych...”, gdyż zapis ten nie zapewnia poprawy dotychczasowej praktyki w zakresie ilości pozostawianego martwego drewna,
- e) wskazania koniecznej do pozostawiania ilości martwego drewna dla siedlisk leśnych,
- f) wyłączenia w całości z gospodarki leśnej siedliska *9180 Jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stokach i zboczach (*Tilio plathyphyllis-Acerion pseudoplatani*),

W odniesieniu do ww. uwag należy stwierdzić, co następuje. Zapis działania dotyczącego kształtowania drzewostanu został zweryfikowany i otrzymał brzmienie: *W ramach planowanej gospodarki leśnej odnowienia drzewostanu kształtować zgodnie z odpowiednim dla typu*

siedliska przyrodniczego składem gatunkowym (gatunki charakterystyczne dla [danego typu siedliska]) wraz ze stopniowym ograniczeniem udziału gatunków obcych ekologicznie (np. modrzew, świerk, sosna, brzoza) i geograficznie (np. dąb czerwony, daglezja, robinia akacjowa). Uwagi dotyczące konkretnych danych dotyczących pozostawiania martwego drewna i pozostawiania powierzchni referencyjnych nie zostały uwzględnione. Opis działania dotyczącego pozostawiania martwego drewna zmodyfikowano i nadano brzmienie: *Zapewnianie zasobów martwego drewna, z dostosowaniem do konkretnych uwarunkowań lokalnych (wieku i stanu sanitarnego drzewostanu, wymogów przeciwpożarowych i zagrożeń wynikających z wpływów antropogenicznych) poprzez: nie usuwanie wywrotów i złomów, pozostawianie martwych drzew stojących i nie usuwanie drzew dziuplastych i próchniejących, we fragmentach pozostawianie do naturalnego rozpadu rozproszonych pozostałości pozrębowych (nie zagrażających trwałości lasu), z wyłączeniem sytuacji stwarzających zagrożenie zdrowia, życia lub mienia ludzkiego oraz trwałości drzewostanu. Zapis powyższy dotyczy całości danego siedliska, nie poszczególnych płatów. Określenie wartości progowych dla poszczególnych płatów mogłoby okazać się nierealne do osiągnięcia w okresie obowiązywania planu. Natomiast cele i działania ochronne zakładają konieczność poprawy struktury i funkcji siedlisk leśnych (tj. poprawę poszczególnych wskaźników, zgodnych z metodyką Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska, zwanego dalej „GIOŚ”, w tym wskaźnika *martwe drewno*). Usunięto z zapisu słowo „istotnych”, ponieważ nie określa ono precyzyjnie i mierzalnie ilości jakie należy pozostawiać - ostateczna forma zapisu wskazuje natomiast w jaki sposób (poprzez co), należy zwiększyć zasoby martwego drewna. Ponadto zmieniono sformułowanie „nieuporządkowane pozostałości pozrębowe” na „rozproszone pozostałości pozrębowe”. Nie uwzględniono uwagi dotyczącej wyłączenia z użytkowania całości siedliska *9180. Większość płatów siedliska *9180 ze względu na lokalizację (na stromych stokach) wyłączona jest z gospodarowania. Obecnie działanie *niewykonywanie zaplanowanych wskazań gospodarczych, z wyłączeniem zdarzeń stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia i mienia osób trzecich oraz sytuacji, w których zagrożona jest trwałość drzewostanu lub siedliska przyrodniczego* zaplanowano dla dwóch wydzieleni siedliska *9180 oraz jednego wydzielenia siedliska *91E0,*

20. Uwagi dotyczące:

- a) konieczności włączenia do przedmiotów ochrony siedliska 7140 Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z *Scheuchzerio-Caricetea*),
- b) stopnia rozpoznania siedliska,
- c) identyfikacji zagrożenia w postaci sztucznego wzmaganie spływu wód,

d) koniecznych działań ochronnych dla siedliska, w tym uwaga dotycząca zaplanowania działań ochronnych tylko dla jednego płatu siedliska oraz brak zaplanowania działań przeciwdziałających zagrożeniu *zmiana stosunków wodnych*,

Uwagi powyższe zostały uwzględnione. Po przeprowadzonych uzupełniających badaniach terenowych zweryfikowano zarówno zagrożenia jak i działania ochronne dla torfowisk, zaplanowano działania przeciwdziałające zarastaniu i osuszaniu siedliska,

21. Nie uwzględniono zalecenia objęcia ochroną w formie rezerwatu przyrody kompleksu torfowisk (siedlisko 7140) w świerczynach pod Wielką Sową, gdyż działanie takie nie jest przedmiotem PZO,

22. Uwagi dotyczące:

a) zapewnienia ochrony siedliska 8220 Ściany skalne i urwiska krzemianowe ze zbiorowiskami z *Androsacion vandellii* w kontekście wspinaczkowego ruchu turystycznego,

b) wyłączenia w lasach z cięć i pozyskania drewna wszystkich miejsc występowania wychodni skalnych z buforem 30 m wokół nich dla ochrony siedliska 8220,

Ww. uwagi nie zostały uwzględnione. Plan nie był konsultowany ze środowiskiem wspinaczkowym - wykonawca nie zidentyfikował zagrożenia w postaci ruchu wspinaczkowego jako istotnego zagrożenia dla siedliska 8220. Większość stanowisk tego siedliska zweryfikowanych w terenie uzyskała ocenę FV, a w płatach z obniżoną oceną ogólną pogorszone były oceny wskaźników związanych z sukcesją naturalną. Z innych źródeł wynika także, że większość płatów ma ocenę FV (np. Inwentaryzacja Lasów Państwowych 2007) – można przyjąć te oceny za realne, ponieważ potwierdziły to badania terenowe. W jednym z płatów, gdzie prowadzony jest monitoring GIOŚ (przy zbiorniku Bystrzyckim) obniżona ocena dla parametru Struktura i funkcje wiązała się ze śladami wspinaczki. W przypadku stanowisk siedliska 8220 przy Zbiorniku Bystrzyckim zaproponowano w ramach działań ochronnych, aby przy istniejącej ścieżce edukacyjnej przygotować dodatkowe tablice informujące o występowaniu siedlisk 8220, z chronionymi gatunkami paproci oraz informujące o zagrożeniach związanych m. in. z turystyką wspinaczkową. W ramach badań uzupełniających wykonawca przeprowadził ocenę wskazanych przez Klub Przyrodników miejsc potencjalnego występowania siedliska 8220 w rejonie Cesarskich Skalek w rejonie Głuszycy i Żmij w rejonie Nowej Rudy. Nie potwierdzono występowania tam siedliska 8220 - brak zbiorowisk roślinnych charakterystycznych dla tego typu siedliska nie był związany z ruchem wspinaczkowym, ale nieodpowiednimi warunkami mikroklimatycznymi – skały występowały na szczytach wzniesień, gdzie było zbyt duże nasłonecznienie (brak drzew). Taką samą sytuację obserwowano na Bukowej Kalenicy.

W ramach prac nad PZO ekspert nie stwierdził zagrożenia związanego ze zmianą warunków mikroklimatycznych (z wyjątkiem jednego płatu), większość płatów ma ocenę FV, nie uznano zatem za konieczne wprowadzenie działań dotyczących rezygnacji z zabiegów gospodarczych w strefie występowania siedliska. Ponadto zaplanowano działania związane z monitoringiem stanu siedliska oraz uzupełnieniem stanu wiedzy, które umożliwią rozpoznanie zagrożeń i zaproponowanie ewentualnych działań związanych z prowadzeniem zabiegów gospodarczych w miejscu występowania siedliska,

23. Uwaga dotycząca zmiany nazwy obszaru na *Góry Sowie* z uwagi na obecność również innych przedmiotów ochrony nie została uwzględniona. Obszar jest szczególnie istotny dla nietoperzy przede z uwagi na obecność licznych i cennych zimowisk, ponadto obszar stanowi istotny korytarz migracyjny. Zatem uznać można, że ochrona tej grupy zwierząt stanowi jedno z głównych zadań związanych z działaniami ochronnymi w obszarze,
24. Pozostałe zgłoszone uwagi nie dotyczą projektu zarządzenia, nie są zatem przedmiotem analizy na obecnym etapie postępowania.

Uwagi zgłoszone przez Regionalną Dyрекcyję Lasów Państwowych zostały rozpatrzone następująco:

1. Siedlisko 6510 Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*) – uwaga dotycząca usunięcia opisu dla zagrożenia potencjalnego *A03 Koszenie / ścinanie trawy „Intensyfikacja lub zaniechanie koszenia może prowadzić do zubożenia łąk pod względem gatunkowym lub zarastania i tym samym pogorszenia struktury i funkcji siedliska oraz ograniczenia powierzchni płatów siedliska...”*, gdyż opis ten jest już uwzględniony w zagrożeniach istniejących oznaczonych kodem *A03.03 Zaniechanie / brak koszenia* oraz *A03.01 Intensywne koszenie lub intensyfikacja*. Uwaga nie została uwzględniona, gdyż poszczególne zagrożenia dotyczą różnych płatów siedliska,
2. Siedlisko 9110 Kwaśne buczyny (*Luzulo-Fagetum*):
 - a) Uwzględniono uwagę dotyczącą usunięcia zagrożeń istniejących: *B02.01.01 Odnawianie lasu po wycince (drzewa rodzime) - wykonanie niewłaściwie dobranej rębni (np. IIa, IIb) w płatach, gdzie dominują lub znaczny udział mają gatunki obce siedliskowo (ekologicznie), popiera ich odnawianie, co w rezultacie nie sprzyja zachowaniu siedliska przyrodniczego i B02.01.02 Odnawianie lasu po wycince (drzewa nierodzące) - wykonanie niewłaściwie dobranej rębni (np. IIa, IIb) w płatach, gdzie dominują lub znaczny udział mają gatunki obce siedliskowo (geograficznie), popiera ich odnawianie, co w rezultacie nie sprzyja zachowaniu siedliska przyrodniczego,*

b) Nie uwzględniono uwagi dotyczącej wykreślenia zagrożenia potencjalnego *B07 Inne rodzaje praktyk leśnych*, opisanego jako „*W niektórych płatach siedliska może pojawić się zagrożenie związane ze zrywką drewna, która może prowadzić do uruchomienia procesów erozji stokowej, przemieszczania powierzchniowych partii gleby, zaburzenia stosunków wodnych, niszczenia runa leśnego i w konsekwencji pogorszyć warunki wzrostu drzew*”. Jest to zagrożenie potencjalne, co oznacza, że obecnie go nie stwierdzono, ale jego wystąpienie jest możliwe i nie jest to związane z obecnie preferowanym sposobem prowadzenia zrywki drewna,

3. Siedliska: 9110 Kwaśne buczyny (*Luzulo-Fagetum*), 9130 Żyzne buczyny (*Dentario glandulosae Fagenion*, *Galio odorati-Fagenion*), 9170 Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*), *9180 Jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stokach i zboczach (*Tilio plathyphyllis-Acerion pseudoplatani*), 9190 Kwaśne dąbrowy (*Quercion robori-petraeae*), *91E0 Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnenion glutinoso-incanae*) i olsy źródłiskowe – nie uwzględniono uwagi dotyczącej zmiany zapisów zagrożenia: *J03.01 Zmniejszenie lub utrata określonych cech siedliska z: Aktualny skład drzewostanu - dominacja lub znaczny udział gatunków obcych ekologicznie zaburza naturalny skład gatunkowy danego siedliska i nie gwarantuje zachowania tożsamości siedliska na tych stanowiskach lub wskazuje na inny typ siedliska.(...) Zbyt mała ilość martwych i umierających drzew może spowodować w przyszłości zubażanie różnorodności biologicznej siedliska, ujednolicanie jego struktury przestrzennej i zanik siedlisk zwierząt, grzybów i mszaków związanych z martwym drewnem* na następujący: „*J03.01 Zmniejszenie lub utrata określonych cech siedliska. Zbyt mała ilość martwych i umierających drzew w niektórych płatach siedliska może ograniczać różnorodność biologiczną*”. Zagrożenie to zostało zidentyfikowane w ramach prac nad planem zadań ochronnych przez eksperta, który stwierdził nieprawidłowy skład drzewostanu, w tym znaczny udział gatunków obcych. Jednakże opisy zagrożenia zostały częściowo zmodyfikowane w następujący sposób (w brzmieniu dostosowanym do poszczególnych typów siedlisk): *J03.01 Zmniejszenie lub utrata określonych cech siedliska. Aktualny skład drzewostanu - znaczny udział gatunków obcych ekologicznie zaburza naturalny skład gatunkowy danego siedliska i nie gwarantuje zachowania tożsamości siedliska na tych stanowiskach lub wskazuje na inny typ siedliska.(...) Zbyt mała ilość martwych i umierających drzew może spowodować w przyszłości zmniejszenie różnorodności biologicznej siedliska, ujednolicanie jego struktury przestrzennej i zanik zwierząt, grzybów i mszaków związanych z martwym drewnem*,
4. Siedliska: 9110 Kwaśne buczyny (*Luzulo-Fagetum*), 9130 Żyzne buczyny (*Dentario glandulosae Fagenion*, *Galio odorati-Fagenion*), 9170 Grąd środkowoeuropejski

i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*), *9180 Jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stokach i zboczach (*Tilio plathyphyllis-Acerion pseudoplatani*), *91E0 Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnenion glutinoso-incanae*) i olsy źródliskowe, 9410 Górskie bory świerkowe (*Piceion abietis* część - zbiorowiska górskie) – częściowo uwzględniono uwagę dotyczącą usunięcia zagrożenia istniejącego B02.04 *Usuwanie martwych i umierających drzew. Wykonanie zaplanowanych wskazań gospodarczych (trzebieży) oraz usuwanie przestojów w niektórych płatach siedliska ogranicza możliwość zwiększenia zasobów martwego drewna, co wpływa na zmniejszenie różnorodności biologicznej siedliska, ujednocianie jego struktury przestrzennej i zanik siedlisk zwierząt, grzybów i mszaków związanych z martwym drewnem.* W przypadku siedlisk 9170, *9180, *91E0, 9410 zagrożenie to zostało usunięte. W przypadku siedlisk 9110, 9130 opis zagrożenia został zmodyfikowany w następujący sposób (w brzmieniu dostosowanym do każdego z siedlisk): B02.04 *Usuwanie martwych i umierających drzew. Wykonanie zaplanowanych wskazań gospodarczych związanych z usuwaniem przestojów w niektórych płatach siedliska ogranicza możliwość zwiększenia zasobów martwego drewna, co wpływa na zmniejszenie różnorodności biologicznej siedliska, ujednocianie jego struktury przestrzennej i zanik siedlisk zwierząt, grzybów i mszaków związanych z martwym drewnem.* Zagrożenie powyższe zostało stwierdzone przez eksperta w ramach prac nad planem,

5. Dla siedlisk 6510 Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*), 6520 Górskie łąki konietlicowe użytkowane ekstensywnie (*Polygono-Trisetion*) oraz gatunków 6177 Modraszek telejus *Maculinea (Phengaris) teleius* i 6179 Modraszek nausitous *Maculinea (Phengaris) nausithous*:

a) uwzględniono uwagę odnoszącą się do zmiany zapisu dotyczącego podmiotu odpowiedzialnego za wykonanie zadań obligatoryjnych. Treść zapisu brzmi: „*Właściciel, zarządca lub posiadacz obszaru*”,

b) nie uwzględniono uwagi odnoszącej się do zmiany zapisu dotyczącego podmiotu odpowiedzialnego za wykonanie zadań fakultatywnych z: „*Właściciel lub posiadacz obszaru na podstawie umowy zawartej z organem sprawującym nadzór nad obszarem Natura 2000 albo na podstawie zobowiązania podjętego w związku z korzystaniem z programów wsparcia z tytułu dochodowości, a w odniesieniu do gruntów stanowiących własność Skarbu Państwa zarządca nieruchomości w związku z wykonywaniem obowiązków z zakresu ochrony środowiska, na podstawie przepisów prawa albo w przypadku braku takich przepisów, na podstawie porozumienia zawartego z organem sprawującym nadzór nad obszarem Natura 2000*” na: „*Właściciel lub posiadacz obszaru na podstawie umowy zawartej z organem sprawującym*

nadzór nad obszarem Natura 2000 albo na podstawie zobowiązania podjętego w związku z korzystaniem z programów wsparcia z tytułu dochodowości, a w odniesieniu do gruntów stanowiących własność Skarbu Państwa zarządca nieruchomości w związku z wykonywaniem obowiązków z zakresu ochrony środowiska, na podstawie przepisów prawa albo w przypadku braku takich przepisów, na podstawie umowy zawartej z organem sprawującym nadzór nad obszarem Natura 2000". Porozumienie może mieć różne formy, może zostać zawarte również w postaci umowy,

6. Dla siedliska 7140 Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z *Scheuchzeria-Caricetea*) uwzględniono uwagę dotyczącą zmiany podmiotu odpowiedzialnego za wykonanie wszystkich zadań ochronnych typu *Z torfowiska usuwać siewki buka (...) usuwać nalot świerka (...)*. Na pierwszym miejscu umieszczono organ sprawujący nadzór nad obszarem,
7. Dla siedlisk 9110 Kwaśne buczyny (*Luzulo-Fagetum*), 9130 Żyzne buczyny (*Dentario glandulosae Fagenion, Galio odorati-Fagenion*), 9170 Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum, Tilio-Carpinetum*), *9180 Jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stokach i zboczach (*Tilio plathyphyllis-Acerion pseudoplatani*) – nie uwzględniono uwagi dotyczącej modyfikacji zapisu działania: *W ramach planowanej gospodarki leśnej lub w przypadku prowadzenia zabiegów pielęgnacyjnych odnowienia drzewostanu kształtować zgodnie z odpowiednim dla typu siedliska przyrodniczego składem gatunkowym (gatunki charakterystyczne dla [danego siedliska]) wraz z eliminacją lub stopniowym ograniczeniem udziału gatunków obcych ekologicznie i geograficznie na „W ramach planowanej gospodarki leśnej odnowienia drzewostanu kształtować zgodnie z odpowiednim dla typu siedliska przyrodniczego składem gatunkowym (gatunki charakterystyczne dla [danego siedliska]) oraz typem siedliskowym lasu opisanym w obowiązującym planie urządzenia lasu*". Jedynie w przypadku Nadleśnictwa Świdnica oraz Jugów zaplanowane składy odnowieniowe są zgodne z właściwym dla danego typu siedliska składem gatunkowym. W przypadku pozostałych Nadleśnictw składy odnowień odbiegają od prawidłowego dla danego siedliska składu gatunkowego. Treść działania zmodyfikowano w następujący sposób: *W ramach planowanej gospodarki leśnej lub w przypadku prowadzenia zabiegów pielęgnacyjnych odnowienia drzewostanu kształtować zgodnie z odpowiednim dla typu siedliska przyrodniczego składem gatunkowym (gatunki charakterystyczne dla [danego siedliska]) wraz ze stopniowym ograniczeniem udziału gatunków obcych ekologicznie i geograficznie,*
8. Dla siedliska 9170 Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum, Tilio-Carpinetum*) uwzględniono uwagę dotyczącą modyfikacji podmiotu odpowiedzialnego za działanie: *W ramach planowanej gospodarki leśnej odnowienia drzewostanu kształtować*

zgodnie z odpowiednim dla typu siedliska przyrodniczego składem gatunkowym (gatunki charakterystyczne dla grądów) wraz z eliminacją lub stopniowym ograniczeniem udziału gatunków obcych ekologicznie (np. modrzew, świerk, sosna, brzoza) i geograficznie (np. dąb czerwony, daglezwja, robinia akacjowa). Wykreślono Nadleśnictwo Bardo Śląskie (w obszarze wdrażania występuje jedynie wydzielenie w zarządzie Nadleśnictwa Świdnica), ponadto zapis zmodyfikowano j.w.,

9. Dla siedliska *9180 Jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stokach i zboczach (*Tilio plathyphyllis-Acerion pseudoplatani*) – uwzględniono uwagę dotyczącą modyfikacji działania ochronnego: *Nie wykonywanie działań gospodarczych w zakresie kolumny „obszar wdrażania”* poprzez wykreślenie następujących lokalizacji: Nadleśnictwo Bardo, Obręb Bardo, Leśnictwo Jemna, wydz.: 75 -i; Nadleśnictwo Bardo, Obręb Bardo, Leśnictwo Grodziszczce, wydz.: 32 –c. Ponadto opis działania został zmodyfikowany w następujący sposób: *Nie wykonywanie działań gospodarczych (z wyjątkiem egzemplarzy jawora, zamierających w wyniku porażenia patogenem)*,
10. Dla nietoperzy: 1308 Mopek, 1323 Nocek Bechsteina, 1324 Nocek duży - uwzględniono uwagę dotyczącą zmiany podmiotu odpowiedzialnego za wykonanie zadań ochronnych: *Zabezpieczenie dostępu do sztolni przed niekontrolowaną penetracją - Instalacja szlabanu na drodze dojazdowej do sztolni* dla wszystkich gatunków nietoperzy. Na pierwszym miejscu umieszczono organ sprawujący nadzór nad obszarem,
11. W przypadku uwag dotyczących lokalizacji poszczególnych siedlisk przyrodniczych, zasięg siedlisk poddano ponownej analizie z wykorzystaniem danych zgromadzonych w ramach prac nad PZO oraz dokumentacji PUL dla poszczególnych Nadleśnictw i dokonano weryfikacji treści zarządzenia w następującym zakresie:
 - uwzględnione zostały uwagi stanowiące, że dane siedlisko występuje tylko na fragmencie wydzielenia (z wyjątkiem jednego wydzielenia w Nadleśnictwo Jugów, obr. Jugów, leśnictwo Kalenica, wydz. 4-j, w przypadku którego siedlisko 7140 może zajmować praktycznie całość wydzielenia) – w zarządzeniu wprowadzono odpowiednie zapisy w tym zakresie,
 - w przypadku uwag stanowiących o braku siedliska (brak siedliska w inwentaryzacji 2007, skład drzewostanu wg PUL nieodpowiadający danemu siedlisku lub sposób gospodarowania wykluczający możliwość jego występowania, niewłaściwe wyrysowanie siedlisk na warstwach GIS w odniesieniu do wydzieleni leśnych) – po ponownej analizie zasięgu siedlisk uwagi uwzględniono w następujący sposób: usunięto wydzielenia, w których nie stwierdzono możliwości występowania siedliska (błędy wynikające z niewłaściwego wyrysowania

siedlisk, niewłaściwy skład gatunkowy drzewostanu), w przypadku stwierdzenia siedliska w części wydzielenia - w zarządzeniu wprowadzono odpowiedni zapis, pozostawiono wydzielenia, na których wg ww. materiałów wykorzystanych do analiz stwierdzono obecność siedliska, dodano wydzielenia (w części dotyczącej obszaru wdrażania dla działań ochronnych), na których stwierdzono występowanie siedlisk, a które nie zostały uprzednio (w wyniku błędu) umieszczone w treści zarządzenia (Nadleśnictwo Wałbrzych, obręb Głuszyca, leśnictwo Sowie Góry, część wydziałów: 6-a, 6-h, leśnictwo Jedlinka, część wydziałów: 86-b, 90-a, Nadleśnictwo Bardo, obręb Bardo, leśnictwo Grodziszczce, część wydziałów: 21-c, 21-d oraz - zgodnie z treścią wniesionej uwagi - Nadleśnictwo Świdnica, obr. Bielawa, leśnictwo Bielawa, część wydz. 247-k),

- poza korektą treści zarządzenia skorygowana zostanie również część graficzna planu zadań ochronnych (lokalizacja siedlisk na warstwach GIS),

12. Pozostałe uwagi (część II) nie dotyczą projektu zarządzenia i nie są przedmiotem analizy na obecnym etapie postępowania.

Projekt zarządzenia został przesłany do zaopiniowania do Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, zwanej dalej „GDOŚ”. Wszystkie techniczne uwagi GDOŚ zostały uwzględnione. Zgodnie z zaleceniem usunięto błędnie wprowadzone oznaczenie numeru zarządzenia, zaktualizowano mapę obszaru, skorygowano błędy stylistyczne. Ponadto wprowadzono uzupełnienia w zakresie: formułowania celów ochrony siedliska 3260 Nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników (*Ranunculion fluitantis*), opisów działań ochronnych dla poszczególnych gatunków nietoperzy, zakresu działań dotyczących uzupełnienia stanu wiedzy o przedmiotach ochrony, w tym w zakresie letnich populacji nietoperzy.

Nie uwzględniono uwagi dotyczącej pominięcia niektórych typów siedlisk w załączniku nr 3 do zarządzenia, zawierającym identyfikację istniejących i potencjalnych zagrożeń dla zachowania właściwego stanu ochrony przedmiotów ochrony obszaru. W załączniku zamieszczono wszystkie siedliska i gatunki z oceną inną niż D (niestanowiące przedmiotów ochrony), natomiast w przypadku siedliska 6210 Murawy kserotermiczne (*Festuco-Brometea*) wprowadzono zapis X - brak zagrożeń oraz opis stanowiący, że nie analizowano zagrożeń dla siedliska z powodu planowanej aktualizacji Standardowego Formularza Danych w zakresie nadania siedlisku oceny D – nieznacząca.

Nie uwzględniono uwagi dotyczącej usunięcia zapisu *U - zagrożenia nieznanne* w przypadku przedmiotów ochrony, gdzie są wymieniane inne zagrożenia. Zapis wprowadzony został dla tych siedlisk, w przypadku których dla części płatów zidentyfikowano zagrożenia, natomiast dla pozostałej części stwierdzono brak wiedzy na temat zagrożeń i stanu zachowania.

Nie uwzględniono uwagi dotyczącej potrzeby zidentyfikowania zagrożeń dla nietoperzy, uwzględniających żerowiska poszczególnych gatunków oraz uwagi dotyczącej braku monitoringu żerowisk gatunków nietoperzy, które są przedmiotami ochrony obszaru. Obecnie brak jest wiedzy na temat letnich populacji wszystkich trzech gatunków nietoperzy, będących przedmiotami ochrony obszaru: mopka, nocka Bechsteina i nocka dużego. Zaplanowano zatem w ramach działań ochronnych uzupełnienie wiedzy w zakresie letniej populacji, w tym w zakresie rozpoznania głównych żerowisk, kolonii rozrodczych, sposobu użytkowania, tras migracji dobowych i sezonowych. Identyfikacja zagrożeń, ocena stanu ochrony oraz propozycja działań ochronnych, w tym związanych z monitoringiem stanu populacji letniej pod kątem użytkowania stwierdzonych żerowisk, będzie możliwa po uzupełnieniu stanu wiedzy o gatunkach.

W przypadku uwagi dotyczącej sformułowania celów działań ochronnych dla nietoperzy, zapis zweryfikowano i nadano brzmienie *Utrzymanie zimowisk gatunku w stanie co najmniej nie pogorszonym i utrzymanie lub wzrost liczby hibernujących nietoperzy, uzupełnienie wiedzy w zakresie letniej populacji, identyfikacja zagrożeń, ocena stanu ochrony oraz propozycja działań ochronnych*. Cel nie dotyczy populacji letniej (w tym żerowisk i kolonii rozrodczych), gdyż ta część populacji pozostaje dotychczas nie rozpoznana. Zaplanowano zatem działania ochronne dla poszczególnych gatunków w postaci uzupełnienia stanu wiedzy o przedmiocie ochrony.

Nie uwzględniono uwagi dotyczącej braku zasadności wprowadzenia działania polegającego na otwieraniu krat wiosną i zamykaniu jesienią w jednym z zimowisk nietoperzy z uwagi na możliwość wykorzystywania sztolni przez nietoperze przez cały rok. Wprawdzie możliwe jest wykorzystywanie sztolni również w okresie pozazimowym, jednak obecnie rozpoznana została jedynie populacja zimująca, zatem dla tej części populacji sformułowano działania ochronne. Określenie potrzeby zastosowania ewentualnych dalszych działań możliwe będzie po rozpoznaniu populacji letniej.

Nie uwzględniono uwagi dotyczącej usunięcia zapisu wskazującego organizację pozarządową jako podmiot odpowiedzialny za wykonanie działań ochronnych, gdyż działania te mogą być wykonane przez organizację pozarządową w przypadku wyrażenia takiej woli lub w przypadku realizowania przez te organizacje projektów z zakresu ochrony czynnej ze środków publicznych. Ponadto wprowadzenie ww. zapisu w planie zadań ochronnych może zwiększyć możliwości pozyskania przez organizację pozarządową środków na wykonanie działań.

Nie uwzględniono uwagi dotyczącej zbyt rzadkich kontroli siedlisk leśnych (w 6 i 9 roku) w ramach monitoringu realizacji działań ochronnych wraz z monitoringiem powierzchni i stanu siedliska według metodyki opracowanej w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska, zwanego dalej „PMS”. Według założeń PMS zalecone są kontrole co 3 lata, jednakże w przypadku siedlisk

leśnych, z uwagi na dynamikę ich rozwoju, zaproponowana częstotliwość kontroli będzie wystarczająca dla zaobserwowania znaczących zmian w siedlisku. Również w przypadku zaplanowanych działań, z uwagi na ich charakter nie stwierdza się potrzeby wcześniejszej kontroli ich wykonania. Zatem do zaplanowanego w trakcie obowiązywania planu zadań ochronnych monitoringu stanu ochrony siedlisk przyrodniczych wykorzystana zostanie metodyka PMŚ, a częstotliwość monitoringu została dostosowana do uwarunkowań przyrodniczych. Jest ona wystarczająca dla określenia stanu ochrony przedmiotów ochrony w ramach planu zadań ochronnych, jak również pozwoli na zaobserwowanie ewentualnych zmian zachodzących w siedlisku.

Odnosnie uwagi dotyczącej wskazania GIOŚ jako podmiotu odpowiedzialnego za monitoring stanu ochrony przedmiotów ochrony - przeredagowano zapis wskazując, że GIOŚ nie jest podmiotem odpowiedzialnym za wykonanie monitoringu w ramach planów zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000, jednakże na stanowiskach objętych Państwowym Monitoringiem Środowiska, w przypadku posiadania środków, może taki monitoring przeprowadzić.

Projekt zarządzenia został, na podstawie art. 59 ust. 2 *ustawy z dnia 23 stycznia 2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie (Dz. U. Nr 31, poz. 206 ze zm.)*, uzgodniony przez Wojewodę Dolnośląskiego w dniu 28 sierpnia 2014 r.